

Kansalaiskeskustelu – aitoa vaikuttamista vai illuusiota?

Yhteenveto Kaivo-illan keskusteluista

Koneen Säätiön kansalaiskeskustelua käsittelevä *Kaivo*-ilta 5.2.2014ⁱ toteutettiin *World Café* -menetelmällä. Tervetulotoivotuksen ja illan aikataulun esittelyn jälkeen professorit *Pirkko Vartiainen* ja *Maija Setälä* johdattivat taiteilijoista, tutkijoista, virkamiehistä, järjestöjen edustajista ja muista teemasta kiinnostuneista koostuvan vajaan neljänkymmenen hengen osallistujajoukon illan teemaan. Näiden alustusten jälkeen osallistujat jakautuivat kuuteen kierroksittain vaihtuvaan pienryhmään. Pienryhmissä keskusteltiin kansalaiskeskustelun haasteista, mahdollisuuksista ja ideaalitulasta Suomessa. Pienryhmäkeskusteluiden viimeisellä kierroksella osallistujat kirjasivat syntyviä väitteitä ja ideoita *Dotmocracy*-lomakkeilleⁱⁱ. Illan lopuksi kukin sai äänensä kuuluviin ottaessaan kantaa ja kommentoidessaan yhteensä 38 väitettä ja ideaa kansalaiskeskustelun kehittämiseksi Suomessa. Seuraava yhteenveto perustuu näihin täytettyihin *Dotmocracy*-lomakkeisiin.

Ihannetilana päätöksenteon ja kansalaiskeskustelun kohtaaminen

World Café -tilaisuuden osallistujat olivat hyvin yksimielisiä siitä, että kansalaiskeskustelun ihannetilassa yhteiskunnallinen päätöksenteko ja kansalaiskeskustelu kohtaisivat jollakin tasollaⁱⁱⁱ. Tämä kansalaiskeskustelun vaikuttavuuden ulottuvuus olikin usean *Dotmocracy*-lomakkeen teemana. Se, miten vaikuttavuus ymmärretään, jakoi kuitenkin mielipiteitä. Pitäisikö kansalaiskeskustelun tulosten olla velvoittavia vai neuvoa-antavia? Entä onko kansalaiskeskustelulla itseisarvo? Enemmistö kantansa ilmaisseista oli sitä mieltä, että kansalaiskeskustelun tulosten ei tulisi olla velvoittavia^{iv}. Velvoittavuuden nähtiin esimerkiksi siirtävän liikaa valtaa kansalle. Toisaalta todettiin, että velvoittavuutta voitaisiin harkita siinä tilanteessa, että kansalaiskeskustelun prosessit olisivat riittävän hyvin rakennettuja. Kommenteissaan kaksi osallistujaa nostikin kansalaisraadit esille malleina, joilta voisi edellyttää velvoittavuutta.

Jos kansalaiskeskustelulta voisi odottaa kuitenkin jonkinasteista vaikuttavuutta, lisäisi se *Kaivo*-illan osallistujien mukaan kansalaiskeskustelun onnistumisen mahdollisuutta, kansalaisosallistumisen mielekkyyttä ja siten myös kansalaisten halua osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun^v ^{vi}. Vaikuttavuutta nähtiin edistävän muun muassa molemminpuolinen osallistumismielekkyyys eli niin hallinnon edustajien kuin kansalaisten positiivinen kokemus osallistumisestaan, oma-aloitteisuuteen kannustaminen ruohonjuuritasolla, sekä ymmärryksen lisääminen kansalaiskeskustelun vaikutusten näkymisen aikajänteen

pituudesta. Yksi *Dotmocracy*-lomakkeiden väitteistä muistuttaa vielä siitä, että vaikuttavuutta on muukin kuin päätöksentekoon vaikuttaminen^{vii}. Kansalaiskeskustelulla koettiin olevan siis arvo sinänsä, vaikka se ei johtaisikaan suoraan päätöksiin. Näkemyksenä oli, että vaikuttavuutta on yksilötasollakin, esimerkiksi silloin kun henkilö alkaa tunnistaa omat ennakkoluulonsa. Lisäksi hyvin valmisteltujen kansalaiskeskustelujen nähtiin tuovan tabut ja tulenarat aiheet laajemman yhteiskunnallisen keskustelun kohteiksi.

Pyrkimys tunnistaa kansalaiskeskustelun monet eri tasot

Kaivo-illan osallistujat kokivat kansalaiskeskustelun monien eri tasojen tunnistamisen tärkeäksi^{viii}. Tämä auttaisi ymmärtämään paremmin näiden tasojen sisältöjä. Spontaani ja omaehtoinen kansalaiskeskustelu nostettiin esille yhtenä tällaisena tasona. Lähes kaikki kantansa ilmaisseista olivat sitä mieltä, että kansalaiskeskustelu voi olla myös itsestään syntyvää^{ix} ja, että myös tämän kaltainen kansalaislähtöinen keskustelu tulisi huomioida päätöksenteossa^x. Alhaalta ylöspäin tapahtuvan kansalaiskeskustelun nähtiin tuovan agendalle sellaisia asioita, joita päättäjät eivät tule ottaneeksi esille. Tämän koettiin myös mahdollistavan innovatiivisten mallien tuomisen ohi puoluepolitiikan. Toisaalta osa osallistujista kyseenalaisti spontaanin kansalaiskeskustelun laadukkuuden: *"Keskustelu voi olla järjetöntä!"*. Myös se askarrutti, että kuinka kaikki spontaani kansalaiskeskustelu kyettäisiin huomioimaan.

Ehdotus kaupunginosavaltuustoista ei saanut osallistujilta suurta kannatusta^{xi}. Tämän kaltainen osallistumisen taso koettiin byrokratian lisääjänä. Paikallisdemokratia sinällään nähtiin kuitenkin hyväksi, sen mahdollisesti lisätessä kansalaisten kiinnostusta valtakunnan politiikkaan^{xii}. Lakisääteisiin kuulemisiin kaivattiin puolestaan monipuolisuutta^{xiii}. Virkamiesten mielikuviutus nähtiin tässä ainoana rajana. Lisäksi nykymuotoista kansalaisaloitetta toivottiin täydennettävän arvalla valitulla raadilla, joka keskustelisi aloitteen kohteena olevasta asiasta yhdessä asiantuntijoiden kanssa^{xiv}. Kommenttien mukaan tämä vahvistaisi kansalaisaloitetta ja lisäisi vuorovaikutteista keskustelua. Osallistumisen tasona nousi esille myös lasten ja nuorten osallisuus. Kaikki kantansa ilmaisseet olivatkin yksimielisiä siitä, että keskustelu, osallistuminen ja yhteisten asioiden hoitaminen tulisi saada paremmin osaksi varhaiskasvatusta ja peruskoulua^{xv}. Näkemys oli, että *"malli osallistumiseen opitaan jo nuorena"* ja, että *"tällainen sosiaalistaisi kansalaiset oikeasti osallisiksi elämään"*.

Huomio toiseuden kokemuksiin ja erilaisuuden kohtaamiseen

Kaivo-illan monipuolinen osallistujajoukko kantoi huolta heikoimmassa asemassa olevien osallisuudesta. He näkivät, että matalan kynnyksen tilaisuuksien lisääminen heikoimmassa asemassa olevien ihmisten kuulemiseksi kannattaisi, vaikka se vaatisikin ponnistuksia ^{xvi}. *Dotmocracy*-lomakkeisiin kirjattujen kommenttien mukaan tämä mahdollistaisi yhteiskunnallisen tasa-arvon ja luottamuksen kasvattamisen. Haasteeksi koettiin esimerkiksi se, kuinka saada sellaisia ihmisiä osallistumaan, joiden aika kuluu riittävän toimeentulon tavoitteluun.

Myös erilaisuuden kohtaaminen^{xvii} ja toiseuden kokemusten aktiivinen hankkiminen^{xviii} nähtiin tärkeäksi osaksi toimivaa kansalaiskeskustelua: *"Erilaisuuksien kohtaaminen avartaa ja auttaa toivottavasti poistamaan ennakkoluuloja"*. Osallistujien mukaan onkin tärkeää olla tietoinen erilaisten ihmisten näkökulmista, ja pyrkiä myös ymmärtää näitä. Näkemys oli, että tämän kaltaisen toiminnan oppiminen *"pitäisi kuulua virkamiehen peruskurssiin"*. Erilaisuuden kohtaaminen ei ole kuitenkaan aina helppoa. Osallistajat nostivat haasteina esiin muun muassa yhteisen kielen puutteen ja ihmisten kyvyn vastanottaa vastakkaisia näkemyksiä.

Datasta ja 'streamauksesta'

World Café -keskusteluissa korostui myös kansalaiskeskustelun tiedollinen ulottuvuus. Ihanteeksi nähtiin, että kaikilla kansalaisilla olisi mahdollisuus samaan tietoon ^{xix}. Lisäksi suurin osa osallistujista kannatti julkishallinnon avoimen datan laajaa käyttöönottoa^{xx}. Osallistujia kuitenkin askarrutti tiedon muoto: *"Näinköhän asia on jo nyt, mutta materiaali on usein siinä muodossa, ettei sitä ole helppo ymmärtää."* Myös ihmisten eri lähtökohdat tiedon käsittelyyn, yksityisyyden suoja sekä tekijänoikeudet mainittiin tietoon liittyvinä haasteina.

'Streamauksen' eli suoratoiston käyttö jakoi mielipiteitä. Moni osallistujista oli kuitenkin melko neutraali asian suhteen^{xxi}. 'Streamauksen' nähtiin lisäävän julkisen keskustelun läpinäkyvyyttä ja vievän avoimuuden jopa radikaalille tasolle. Toisaalta 'streamaus' koettiin haitallisena, sen mahdollisesti häiritessä avointa keskustelua: *"Kokemuksellisen ja avoimen keskustelun voi tappaa se, että tietää keskustelun striimattavan"*.

Villit ideat mielipiteiden jakajina

Kaivo-illassa syntyi myös villejä ideoita. Eniten näistä sai kannatusta se, että poliittiset puolueet vetäytyisivät lähidemokratiasta ja jättäisivät tilaa kyläneuvostoilta^{xxii}. Näkemys oli, että tällöin poliittinen linja ei ohjaisi keskusteluja, useampi pääsisi osalliseksi päätöksentekoon ja paikallinen

yhteisöllisyys lisääntyisi. Toivomuksena oli kuitenkin, että kyläneuvoston valinta ei olisi poliittinen prosessi. Puolestaan idea siitä, että kaupunginosaan tulisi oma lähivirkamies, sai tasaisesti sekä kannatusta että vastustusta^{xxiii}. Tällainen virkamiesten jalkautuminen koettiin hyväksi ideaksi, mutta toisaalta kaivattiin riittävää epäortodoksisuutta tehtävänkuvan määrittelyssä.

Ajatus siitä, että kansalaiset tekisivät päivässä kuusi tuntia töitä ja hoitaisivat kaksi tuntia yhteisiä asioita, ei saanut juurikaan kannatusta^{xxiv}: ”Kansalaiskeskusteluun ei saa pakottaa ketään”. Myös idea kaupunkivaltioiden rakentamisesta sai enemmän kielteisiä kuin myönteisiä kannanottoja^{xxv}: ”Eletään globaalissa maailmassa, come on!”. Vaikka osa koki kansanedustajien nimikkeen muuttamisen kansalaiskeskustelun välittäjäksi hyväksi ideaksi, ei sekään saanut riittävästi kannatusta^{xxvi}: ”Kuulostaa propagandistiselta.”

Lopuksi

Koneen Säätiön *Kaivo*-iltojen tarkoituksena on luoda edellytyksiä keskustelulle, pohdinnalle ja uusien rohkeiden avausten syntymiselle. Tällä kertaa tätä aitoa keskustelua ja pohdintaa tavoiteltiin *World Café* -menetelmällä, *deliberatiivisen demokratian* hengessä. Kyseessä on maailmalla nopeasti kasvava demokratiateoria, jossa tarkoituksena on luoda kaikille kansalaisille yhtäläinen mahdollisuus tulla osallisiksi. Vastakkainasettelun ja oman edun ajamisen sijaan pyrkimys on ennakkoluulottomuuteen, yhteistoiminnallisuuteen ja yhteisen ymmärryksen rakentamiseen. Tavoitellaan aitoa vaikuttavuutta; mahdollisuutta lisätä päätöksenteon legitimitettiä ja tuottaa hyviä, oikeudenmukaisia sekä yhteiseen hyvään tähtääviä ratkaisuja yhteiskunnallisiin haasteisiin ja rakentaa aktiivisempaa kansalaisyhteiskuntaa. Osallistujapalautteen perusteella illan tavoitteessa onnistuttiin: ”Tämä oli aito kansalaiskeskustelu parhaimmillaan.”

Kirjoittajat:

Harri Raisio, tutkijatohtori, Vaasan yliopisto

Salla Kyrönlähti, projektitutkija, Vaasan yliopisto

ⁱ Lisätietoa Kaivo-illasta: <http://www.koneensaatio.fi/fi/kansalaiskeskustelu-kaivo>

ⁱⁱ Lisätietoa Dotmocracy-lomakkeista: <http://kans.jyu.fi/lehti/numero-1-2013/nakemyksia-demokratiaa-tapliittamalla-dotmocracy-prosessi-kahdessa-deliberatiivisessa-foorumissa/view>

ⁱⁱⁱ Vastaajia 21, joista kaikki täysin samaa mieltä siitä, että kansalaiskeskustelun ihannetilassa yhteiskunnallinen päätöksenteko ja kansalaiskeskustelu kohtaisivat jollakin tasolla.

^{iv} Vastaajia 23, joista 18 täysin tai osittain eri mieltä siitä, että kansalaiskeskustelun tulosten tulisi olla velvoittavia.

^v Vastaajia 22, joista 20 täysin tai osittain sitä mieltä, että kansalaiskeskusteluun osallistutaan, jos sillä koetaan olevan jotain vaikutusta.

^{vi} Vastaajia 19, joista kaikki täysin tai osittain sitä mieltä, että onnistumisen ratkaisee luottamus siihen, että kansalaiskeskustelu johtaa johonkin.

^{vii} Vastaajia 25, joista 21 täysin tai osittain sitä mieltä, että kansalaiskeskustelulla on arvo sinänsä, vaikkei se johtaisikaan päätöksiin.

^{viii} Vastaajia 19, joista 16 täysin tai osittain sitä mieltä, että kansalaiskeskustelun monenlaiset tasot tulee tunnistaa.

^{ix} Vastaajia 27, joista 25 täysin tai osittain sitä mieltä, että kansalaiskeskustelu on myös spontaania ja itsestään syntyvää.

^x Vastaajia 18, joista 14 täysin tai osittain sitä mieltä, että kansalaisten omaehtoisessa keskustelussa syntyneet mielipiteet tulisi huomioida päätöksenteossa.

^{xi} Vastaajia 19, joista 11 täysin tai osittain eri mieltä siitä, että kaupunginosavaltuustoja tarvitaan ehdottomasti.

^{xii} Vastaajia 19, joista 16 täysin tai osittain sitä mieltä, että paikallisdemokratia lisää kansalaisten kiinnostusta myös valtakunnan politiikkaan

^{xiii} Vastaajia 21, joista 18 täysin tai osittain sitä mieltä, että lakisääteiset kuulemiset tulisi saada monipuolisimmiksi (esim. kansalaisfoorumit).

^{xiv} Vastaajia 19, joista 16 täysin tai osittain sitä mieltä, että nykyistä kansalaisaloitetta on täydennettävä arvalla valitulla raadilla, joka keskustelee asiasta asiantuntijoiden kanssa.

^{xv} Vastaajia 24, joista kaikki täysin tai osittain sitä mieltä, että keskustelu ja osallistuminen ja yhteisten asioiden hoitaminen tulisi saada osaksi varhaiskasvatusta ja peruskoulua.

^{xvi} Vastaajia 21, joista 20 täysin tai osittain sitä mieltä, että heikoimmassa asemassa olevien kuulemiseen tarvitaan aktiivisia tilaisuuksia.

^{xvii} Vastaajia 20, joista 17 täysin tai osittain sitä mieltä, että kansalaiskeskustelu onnistuu erilaisuuksien kohtaamisissa.

^{xviii} Vastaajia 18, joista kaikki täysin tai osittain sitä mieltä, että toiseuden kokemusten aktiivinen hankkiminen on tärkeää.

^{xix} Vastaajia 18, joista 15 täysin tai osittain sitä mieltä, että kaikilla olisi oltava mahdollisuus samaan tietoon.

^{xx} Vastaajia 24, joista 20 täysin tai osittain sitä mieltä, että julkinen avoin data tulisi saada kaikkien käyttöön.

^{xxi} Vastaajia 17, joista 8 neutraaleja sen suhteen, että 'streamaus' tulisi osaksi kansalaiskeskustelun arkea (6 täysin tai osittain samaa mieltä; 3 täysin tai osittain eri mieltä).

^{xxii} Vastaajia 21, joista 1 täysin ja 12 osittain sitä mieltä, että poliittiset puolueet vetäytyisivät lähidemokratiasta ja jättäisivät tilaa 'kyläneuvostoille'.

^{xxiii} Vastaajia 19, joista 8 täysin tai osittain sitä mieltä, että kaupunginisiin tulisi oma lähivirkamies; 7 täysin tai osittain eri mieltä.

^{xxiv} Vastaajia 20, joista 14 täysin tai osittain eri mieltä siitä, että ihmiset tekisivät 6 h päivässä töitä ja hoitaisivat 2 h yhteisiä asioita.

^{xxv} Vastaajia 18, joista 11 täysin tai osittain eri mieltä siitä, että kaupunkivaltiot tulisi palauttaa.

^{xxvi} Vastaajia 20, joista 11 täysin tai osittain eri mieltä siitä, että kansanedustajien nimike muutettaisiin kansalaiskeskustelun välittäjäksi; 6 täysin tai osittain samaa mieltä.